

FATMA SULTAN CAMİİ

sından bir iz bulunup bulunmadığı araştırılmadığı için bu hususta da bir şey söylemek mümkün değildir. Caminin üstü kiremit kaplı ahşap bir çatı ile örtülmüştü. Ahşap kaplı olan son cemaat yerinden harime açılan kapısı üstünde, harf inkılâbı yapıldığı sırada "gayretli" bir idareci tarafından alçı ile üstü kapatılmış tuğranın iki yanında Sultan Mahmud dönemi tamirini bildiren dört mısralık kitâbe bulunuyordu.

Caminin esas mekânında içeride bir mahfille son derece sade bir minber ve mihrap vardı. Duvarlar kalem işi nakışlarla bölümlere ayrılmış, ahşap tavanın ortasında bir şemse yer almıştı. Cami sol tarafında iki sıra halindeki pencere-lerden ışık alıyordu. Sağda ise harime yarım yuvarlak bir çıkma teşkil eden kafesli bir mahfil eklenmişti. Yan sokakta olan avlu girişinin üstü kubbeliydi. Avlunun içinde şadırvandan başka tekke binası ile şeyh meşrutası vardı. Bunlar dış görünüşlerinin sadeliğiyle eski İstanbul ahşap evlerinden farksızdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Nedim, *Divan* (nşr. Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul 1972, s. 175-176; Küçük Çelebizâde Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 498-499; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 156; a.mlf., *Camilerimiz Ansiklopedisi: Hadikatü'l-cevâmi'* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 213; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1930, s. 97-98; *Broşür* (nşr. Türkiye Anıtlar Derneği), İstanbul, ts. [1951], s. 31, nr. 7; H. Rahmi Saruhan, *Âbidelerimiz*, İstanbul 1954, s. 312; Semavi Eyice, "İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden: Fatma Sultan Camii ve Gümüşhaneli Dergâhı", *İFM Prof. Dr. Sabri F. Ülgener'e Armağan*, XLIII (1984-85), s. 475-511; R. Ekrem Koçu, "Fatma Sultan Camii", *İst.A*, X, 5580.

SEMÂVİ EYİCE

FATMA SULTAN MESCİDİ

İstanbul Topkapı'da
XVI. yüzyıla ait mescid.

Topkapı'da Yenibahçe vadisine inen yamaçta bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in kızı ve Sadrazam Kara Ahmed Paşa'nın hanımı Fatma Sultan tarafından yaptırılan küçük bir mahalle mescididir. Ahmed Paşa'nın Mimar Sinan tarafından yapılan külliyesi (bk. AHMED PAŞA KÜLLİYESİ) mescidin az yukarısında yer aldığına göre Ahmed Paşa'nın konağı da herhalde bu çevrede bulunuyordu (Fatma Sultan'ın bu mescidi yaptırması sırasında karşılaştığı güçlükler ve bu hususta ki bazı kararlar için bk. EDİRNEKAPI CAMİİ ve KÜLLİYESİ).

Dikdörtgen planlı ve üstü ahşap çatılı olan mescid 1940'lı yıllarda yıkılmaya terk edilmiş, zamanla dört duvardan ibaret bir harabe haline gelmişti. Ancak 1971'de mahallî bir dernek bu tarihin yok olmasını önleyerek ihyasını sağlamıştır; cami günümüzde ibadete açılmış olarak kullanılmaktadır.

Fatma Sultan Mescidi mimari bakımdan dikkate değer bir özelliğe sahip değildir. Esası eski olan minaresi bilinmeyen bir tarihte yıkılmış (belki 1766 zelzelesi), daha sonra gövdesi güdük bir biçimde tamir edilmiştir. Kürsü ve pabuç kısımlarının klasik Osmanlı-Türk mimarisini karakterinde olmasına karşılık çok bodur gövde ve bunun üzerindeki şerife çıkması geç bir döneme işaret eder. Fatma Sultan Mescidi, sanat bakımından kayda değer bir tarafı olmamakla beraber Yavuz Sultan Selim'in kızının ve Ahmed Paşa'nın zevcesi bir sultan hanımının hayratı olarak İstanbul tarihinde yer almaya lâyık bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 157; a.mlf., *Camilerimiz Ansiklopedisi: Hadikatü'l-cevâmi'* (haz. İhsan Erzi), İstanbul 1987, I, 214; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, rs. 154; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserleri* (haz. Fatih Müftülüğü), İstanbul 1991, s. 95.

SEMÂVİ EYİCE

FAYSAL I

(فَيْسَلُ الْأَوَّلُ)

(1885-1933)

Irak kralı

(1921-1933).

20 Mayıs 1885'te Tâif'te doğdu. Hâşimî ailesinden Şerif Hüseyin'in oğludur. İlk öğrenimini Hicaz'da yaptı. 1891'de babasıyla birlikte İstanbul'a gitti ve orada on sekiz yıl kaldı. 1909'da Hicaz'a döndükten sonra Asir'de İdrîsî'ye karşı girilen askerî harekâta katıldı (1912-1913). 1913'te Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'na seçildi ve burada Cidde nâibi olarak görev yaptı. Şam'da Cemal Paşa'nın yanında çalışmaya başlaması, Hicaz emîri olan babasını bölgedeki gelişmelerden haberdar etmesine imkân verdi. Araplar'ın bağımsızlığı amacıyla Şam'da kurulmuş olan gizli cemiyetlerle temas kurdu ve el-Arabiyyetü'l-fetât teşkilâtının yeminli üyesi oldu. Faysal, babası Şerif Hüseyin tarafından 5 Haziran 1916 ta-

rihinde Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan Arap bağımsızlık hareketinde önemli rol oynadı. Babası emrindeki bedevilerle oluşturduğu Arap ordusunun kumandasını Faysal'a verdi. Şam bölgesinin Osmanlı Devleti'nden koparılmasında Faysal ve kumandasındaki ordu İngilizler'in yardımıyla aktif görev yaptı. Savaşın sona Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'na İngiltere'nin desteğiyle Hicaz temsilcisi olarak katılan Faysal burada Arap bağımsızlığını savunduysa da İngiltere ve Fransa bunu kabul etmeyerek 1916'daki gizli antlaşmaları yönünde bölgede manda rejimi kurulmasına karar verdiler. Faysal 1920 Ocak başlarında Şam'a döndü ve 8 Mart 1920'de toplanan Suriye Genel Meclisi'nce ilân edilen Büyük Suriye'nin krallığına getirildi. Fakat Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı bunu tanımayarak Suriye ve Lübnan'ı Fransa'nın mandasına verdi. Bunun üzerine Fransız birlikleri 14 Temmuz 1920'de Şam'ı işgal edip Faysal'ı tahttan uzaklaştırdı. Şam'dan çıkarılan Faysal, önce İtalya'ya, oradan da İngilizler'in daveti üzerine Londra'ya gitti. Burada yapılan görüşmeler sonucu Faysal'ın Irak Devleti'nin kralı olması kararlaştırıldı ve onun tahta çıkması için gerekli hazırlıklara başlandı. Faysal'ın krallığı Arap Devlet Konseyi tarafından onaylandıktan sonra bir referandum yapılarak pekiştirildi ve Faysal 23 Ağustos 1921 tarihinde tahta çıktı.

Arap milliyetçilik hareketinin önde gelen liderlerinden biri olan Faysal 1933'e kadar tahtta kaldı ve bu zaman zarfında İngilizler'in desteğiyle çeşitli çalışmalar yaptı. 10 Ekim 1922'de milliyetçilerin ısrarlı muhalefetine rağmen İngiltere ile ittifak gibi görünen, gerçekte ise Irak'ta İngiliz manda yönetimini düzenleyen yirmi yıllık bir antlaşma imzaladı. Antlaşma metninin yayımlanmasından sonra halk sert tepki gösterince süre

I. Faysal